

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ

© Дем'янова В. Г., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-5175-2953>

У статті розглядається досвід організації педагогічного спілкування з іноземними студентами в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті. Аналізуються педагогічні умови, що сприяють плідній взаємодії викладача та іноземного студента в процесі педагогічного спілкування в умовах українського ВНЗ. Відзначається, що міжкультурна комунікація іноземних студентів нерозривно пов'язана з їх адаптацією. Виділяються етапи адаптації та зазначається, що умови успішної комунікації залежать від правильної побудови навчального процесу, якнайшвидшої навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації. Описуються навчальні матеріали, що сприяють успішній адаптації, розвитку знань, умінь, навичок міжкультурного спілкування іноземних студентів, а також надаються методичні рекомендації для викладачів технічних дисциплін, що спрямовані на оволодіння ними технікою педагогічного спілкування. Робиться висновок про те, що педагогічне спілкування в іноземній аудиторії формується на основі володіння викладачем спеціальною технологією спілкування, залежить від його педагогічної майстерності та спрямована на освіту, виховання і розвиток іноземного студента.

Ключові слова: педагогічне спілкування; міжкультурна комунікація; технологія спілкування; соціально-психологічна адаптація; міжкультурна компетентність; комунікативні вміння викладача.

Дем'янова В. Г. Организация педагогического общения с иностранными студентами .

В статье рассматривается опыт организации педагогического общения с иностранными студентами в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете. Анализируются педагогические условия, способствующие плодотворному взаимодействию преподавателя и иностранного студента в процессе педагогического общения в условиях украинского вуза. Отмечается, что межкультурная коммуникация иностранных студентов неразрывно связана с их адаптацией. Выделяются этапы адаптации, отмечается, что условия успешной коммуникации зависят от правильного построения учебного процесса, скорейшей учебной, социально-психологической и других видов адаптации. Описываются учебные материалы, способствующие успешной адаптации, развитию знаний, умений, навыков межкультурного общения иностранных студентов. Даются методические

рекомендации для преподавателей технических дисциплин, направленные на овладение ими техникой педагогического общения. Делается вывод о том, что педагогическое общение в иностранной аудитории формируется на основе владения преподавателем специальной технологией общения, зависит от его педагогического мастерства и направлена на образование, воспитание и развитие иностранного студента.

Ключевые слова: педагогическое общение; межкультурная коммуникация; технология общения; социально-психологическая адаптация; межкультурная компетентность; коммуникативные умения преподавателя.

Demianova V. G. Organization of pedagogical communication with foreign students.

The experience in organization of pedagogical communication with foreign students in Kharkiv National Automobile and Highway University is considered in the article. Pedagogical conditions that promotes fruitful interaction between teacher and foreign students in the process of pedagogical communication in terms of Ukrainian universities are analyzed. It is noted, that intercultural communication of foreign students inextricably linked to their adaptation. Stages of adaptation and indication are allocated, that the conditions of successful communication depends on the proper of construction of the educational process, the fastest educational, social and psychological and other types of adaptation. Educational materials that contribute to successful adaptation development of knowledge, skills, intercultural skills of foreign students, along with methodic recommendations for teachers of technical disciplines aimed at mastering their technology of pedagogical intercourse are described. Conclusion about pedagogical communication in a foreign audience formed on the basis of possession by teacher of special technology of communication is made and depends on its educational excellence and aimed on education, training and development of foreign student.

Key words: pedagogical communication; intercultural communication; technology of communication; social and psychological adaptation; intercultural competence; communicative teacher skills.

Постановка проблеми. Іноземні студенти навчаються в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті з 1949 року. За ці роки тисячі іноземних громадян з десятків країн світу отримали інженерну або економічну спеціальність в ХНАДУ. Накопичений досвід роботи дозволяє зробити деякі узагальнення, що стосуються особливостей навчання іноземних студентів не тільки в конкретному університеті, але й в цілому в Україні.

Актуальність теми пояснюється тим, що з іноземними студентами працюють не тільки викладачі з мовної підготовки, але й викладачі різних спеціальних технічних дисциплін. Іноді доводиться спостерігати суперечність

між ґрунтовною предметною підготовкою викладача та недостатньою його підготовкою у сфері професійно-педагогічного спілкування.

Під педагогічним спілкуванням ми розуміємо таке спілкування викладача з іноземними студентами, що «забезпечує сприятливий соціально-психологічний клімат навчання, створює найкращі умови для розвитку мотивації студентів у початковий період їх адаптації до нового соціокультурного середовища, забезпечує управління соціально-психологічними процесами в навчальних групах, дозволяє максимально використовувати в навчальному процесі особистісні особливості викладача вищої школи» [3, с. 54].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про педагогічне спілкування з іноземними студентами досить докладно розглядається в роботах таких дослідників, як Н. Філімонова, Д. Арсен'єв, А. Зінковський, О. Камардіна, М. Іванова та ін. Проте ця проблема потребує подальшого вирішення у плані підвищення педагогічної майстерності викладачів ВНЗ на основі володіння технологією педагогічного спілкування.

Метою статті є характеристика організації педагогічного спілкування з іноземними студентами ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. При навчанні іноземних студентів викладачі університету здійснюють педагогічне спілкування з урахуванням низки факторів, основним з яких є специфічний міжкультурний характер спілкування студентів з викладачем.

Особливе місце в побудові педагогічного міжкультурного спілкування відводиться початковому етапу навчання іноземних студентів, що є складним і неоднозначним періодом адаптації та соціалізації. До його особливостей слід віднести нове соціокультурне середовище, значні психологічні, емоційні та фізичні навантаження, інтенсивний характер навчання, професійну спрямованість навчання, значну навчальну зайнятість студентів, спадкоємність на горизонтальному та вертикальному рівні, тобто між предметами і між етапами; координацію навчання між навчальними дисциплінами тощо.

Проблеми іноземних студентів на етапі адаптації пов'язані з новими для них вимогами української вищої школи, з їхнім статусом іноземця в Україні, з особливостями вікової психології, з їхніми національно-психологічними особливостями.

Міжкультурна комунікація іноземних студентів, особливо на етапі початкової підготовки, формується в нерозривному зв'язку з їхньою адаптацією. Науковці виділяють такі етапи адаптації: подолання мовного бар'єру; входження в студентське середовище; засвоєння основних норм інтернаціонального колективу; вироблення стилю поведінки; формування стійкого позитивного ставлення до своєї майбутньої професії [7, с. 94].

Досвід роботи свідчить, що спілкування між викладачем та іноземними студентами як представниками різних культур здійснюється в різних ситуаціях. Воно може бути успішним або, навпаки, призводить до культурного шоку. Умови успішної комунікації залежать від правильної побудови навчального процесу, найшвидшої навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації, контакту студентів з викладачем, іншими студентами та оточуючими їх людьми, наявності навчальних матеріалів, забезпеченості факультетів для іноземних громадян грамотними фахівцями та багатьох інших необхідних складових.

Протягом першого навчального року іноземні студенти адаптуються до нових вимог українських вишів, потім процес адаптації продовжується на старших курсах. Завдання викладачів у перший рік навчання – максимально наблизити рівень соціокультурного, особистісного та освітнього розвитку іноземних студентів до рівня українських першокурсників.

Основна частина іноземних студентів, які приїжджають на навчання в Україну, погано поінформована про культуру спілкування, про український мовний етикет. Тому важливий елемент педагогічної діяльності – навчити їх міжкультурному та міжособистісному спілкуванню в нових умовах. З цією метою на кафедрі мовної підготовки створені навчальні матеріали, що сприяють успішній адаптації і розвитку знань, умінь, навичок міжкультурного спілкування іноземців наступної тематики: «Традиції і звичаї сучасних українців», «Прислів'я, приказки та крилаті вирази», «Міміка і жести в українській мові», «Українська родина: традиції і сучасність» та ін.

В університеті існує інститут кураторства викладачів, що працюють з іноземними студентами. Тому педагогічне спілкування реалізується в аудиторії, під час і після занять, у позанавчальний час [5, с. 335]. На заняттях спілкування викладача зі студентами організується за допомогою умовно-мовленнєвих ситуацій і тому носить дещо умовний характер. Позааудиторна

діяльність є більш різноманітною і природньою. Успішна позааудиторна робота призводить до більш швидкого взаєморозуміння представників різних культур.

Бажання іноземців прискорити процес входження в інший соціум з метою зменшення дистанції між власною культурою та культурою країни навчання цілком зрозуміле. Але штучно прискорити цей процес неможливо. Неминуче виникнуть суперечності між учасниками комунікації, що належать до різних культур. У цей період дуже важливі поведінка і позиція викладача, який повинен пам'ятати про неприпустимість тиску, повчальності. Йому необхідно проявити особливий такт, повністю виключивши нав'язливу пропаганду іншої культури. Головним у цей період є не пропаганда національного, не протиставлення, а толерантне зіставлення різних культур і утвердження думки, що культура зближує народи.

У період академічної та соціально-психологічної адаптації іноземні студенти зазнають значних змін як особистості: вони стають членами студентського малого і великого колективу – від академічної групи до університету. В нових умовах навчання іноземних студентів викладач прагне використовувати всі можливі засоби емоційного і психологічного впливу для створення нормальної атмосфери в навчальній групі, уникає тиску і повчальності, а також авторитарного тону в спілкуванні з учнями.

Аналіз досвіду роботи свідчить, що налагодити контакт як з групою іноземних студентів в цілому, так і з кожним студентом окремо викладачеві допомагає технологія педагогічного спілкування.

Техніка педагогічного спілкування викладача складається з наступних компонентів:

- стиль поведінки викладача, званий «інтегративним»;
- навчання комунікативних умінь;
- оцінка емоційного стану викладача і студентів;
- вміння впоратися зі стресом і навчання цьому студентів;
- формування позитивних міжособистісних стосунків зі студентами;
- вміння стримувати почуття та емоції і допомога студентам у подоланні страху, невпевненості;
- правильна постановка голосу, управління мімікою і жестами;

- стиль педагогічного спілкування, що викладач вибирає залежно від свого типу комунікативності (ступенем товариськості, манерою поведінки тощо) [1, с. 150].

На кафедрі мовної підготовки ХНАДУ на основі багаторічного досвіду роботи створено **методичні рекомендації** для викладачів технічних дисциплін, спрямовані на оволодіння ними технологією навчання, що сприяла б успішному міжособистісному, міжкультурного та професійного спілкування з іноземними студентами.

Із досвіду викладання відомо, що в побудові педагогічного спілкування не може бути дрібниць. Навіть фонетичні параметри мовлення викладача (інтонація, висота тону, навіть тембр голосу) можуть виявитися шокуючими і неприйнятними для студентів-іноземців. У рекомендаціях зазначається, що голос викладача повинен бути спокійним, не гучним і не тихим: якщо студенти з азіатського регіону негативно сприймають гучний голос, приймаючи його за крик, то латиноамериканців чи арабів з їх жвавистю характеру втомить тихий і розмірений голос викладача. Щоб підтримувати увагу іноземних слухачів, мова викладача повинна бути емоційною. Дикція педагога в іноземній аудиторії – максимально чітка, але не перебільшена, щоб студенти звикали до природної української вимови. Міміка і жести викладача повинні бути зрозумілі і прийняті студентами, що не завжди є легким завданням, так як в різних культурах міміка і жести мають різне, а часом і протилежне значення.

Таким чином, педагог повинен володіти технологією і технікою педагогічного спілкування, ефективно використовувати вербальні і невербальні засоби і прийоми впливу на учня.

У рекомендаціях звертається увага на те, що не менш важливим моментом у педагогічному спілкуванні є ставлення до часу. Студенти-іноземці, які навчаються в Україні, в переважній більшості не вміють чітко планувати навчальний час. Їм складно не запізнюватися на заняття, особливо в перші місяці навчання, тому що в їхніх країнах така поведінка не вважається непринятною. До того ж вони не можуть зосередитися на одному занятті, намагаючись робити кілька справ одночасно. Їм також важко адекватно сприймати тимчасові обмеження виконання завдань та тестів, так як в їхніх культурах важливою є сама діяльність, а не її часові рамки.

При побудові педагогічного спілкування з іноземними студентами також важливо враховувати категорію простору, що сильно відрізняється в різних культурах. Насамперед, мова йде про дистанцію спілкування, що встановлюється в залежності від віку, статі, релігії, соціального стану учасників комунікації. Переважна більшість іноземних учнів приїжджає до нас з мусульманських країн, де неприпустимим є дотик до людини, що належить до іншої релігії.

У рекомендаціях звертається увага на такий цікавий для викладачів момент міжкультурного спілкування, як гендерні національно зумовлені уявлення, тобто уявлення про місце і роль в соціальному і освітньому житті представників різної статі. Не секрет, що для багатьох іноземних студентів в їх країні викладач-жінка і жінка взагалі не грає такої важливої ролі, як в Україні. Тому студенти повинні звикнути до усвідомлення значущості жінок в українському суспільстві і в українській культурі, що відбувається далеко не відразу.

Важливу роль у навчанні відіграє стиль педагогічного спілкування. На нашу думку, стиль педагогічного спілкування з іноземними студентами в різних випадках повинен бути різним. Відомо, що китайські освітні традиції пов'язані зі способом авторитарного викладання, тому китайські студенти нелегко звикають до дружельюбного, демократичного стилю спілкування українських викладачів. Африканські студенти звикли на батьківщині до більш «жорсткого» стилю спілкування з викладачем. Загальноприйнятий в Україні стиль спілкування в аудиторії вони можуть сприйняти як загравання.

В інтернаціональній групі міжкультурна комунікація здійснюється в процесі взаємодії не лише представників однієї культури з представниками інших культур, але і в процесі взаємодії іноземців з викладачем, який є носієм культури даної країни. У процесі спілкування зі студентами важливо враховувати їхні ціннісні орієнтації і специфіку національного менталітету. Можна говорити про своєрідність процесу комунікації представників різних культур. Емоційні араби або латиноамериканці і зовні незворушні народи Південно-Східної Азії можуть відчувати однаково сильні почуття, але їх прояв буде різним. Тому, з одного боку, викладачеві необхідно керуватися в роботі знанням особливостей комунікації представників різних народів, з іншого,

вчити їх терпимості по відношенню один до одного, а з третьою – навчати студентів комунікативної поведінки носіїв мови, що вивчається.

Зрозуміло, викладач, який працює з іноземцями, повинен мати уявлення про стиль і мотиви поведінки своїх студентів. Він також повинен знати, з ким із представників різних країн простіше спілкуватися. Наприклад, студенти В'єтнаму, Китаю, Кореї і Японії (як мешканці країн з реактивною культурою поведінки) найлегше адаптуються до інших народів. Уявлення про стиль і мотиви поведінки студентів, з одного боку, допоможуть уникнути конфліктних ситуацій між людьми, що належать до різних культур, а з іншого – допоможуть самому викладачеві не робити помилок у процесі педагогічного спілкування. З практики відомо, що багато викладачів вважають за краще працювати з певним контингентом. Можливо, їх особистісні особливості дозволяють їм легше адаптуватися до представників цієї культури і легше прийняти цю манеру поведінки.

Робота з контингентом іноземних студентів вимагає від викладача постійного вдосконалення психолого-педагогічної підготовки. З цією метою на кафедрі мовної підготовки нашого університету розроблені методичні рекомендації для викладачів технічних дисциплін про особливості роботи зі студентами з Туркменістану, Узбекистану, Монголії, Китаю, країн Африки, Близького Сходу. Багаторічне вивчення національно-психологічних особливостей іноземних студентів, дозволило нам виявити особливості педагогічного спілкування з представниками різних регіонів і запропонувати викладачам рекомендації з організації міжкультурної комунікації.

Висновки. Отже, досвід роботи з іноземними студентами Харківського автомобільно-дорожнього університету показує, що педагогічне спілкування в іноземній аудиторії формується на основі володіння викладачем спеціальною технологією спілкування, залежить від його педагогічної майстерності та спрямоване на освіту, виховання і розвиток іноземного студента, а також на розвиток основ міжкультурної компетентності як студента, так і викладача.

Література

1. Арсеньев Д.Г. Социально-психологические и физиологические проблемы адаптации иностранных студентов / Д.Г. Арсеньев, А.В. Зинковский, М.А. Иванова. – СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2003. – С. 145-165.

2. Гришаева Л.И. Введение в теорию межкультурной коммуникации / Л.И. Гришаева, Л.В. Цурикова. – М.: Академия, 2006. – 234с.

3. Дрокина С.В. Влияние культуры общения преподавателей на успешность психологической адаптации студентов: материалы Всероссийского семинара / С.В. Дрокина. –Томск: Изд-во ТПУ, 2008. –Т. 2.– С. 52 - 58.

4. Зиновьев Д.Б. Повышение педагогического мастерства будущего педагога на основе формирования социокультурной толерантности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования».– Новосибирск, 2000. – 21 с.

5. Моргунова Н.С. Психологічний аспект тьюторської та кураторської діяльності у процесі роботи з іноземними студентами у ВНЗ України / Н.С. Моргунова // Педагогіка та психологія: збірник наукових праць / за загальною редакцією : академіка І.Ф. Прокопенка, проф. С.Т. Золотухіної. – Харків: видавець Рожко С.Г., 2016. – Вип. 53 – С. 330-339.

6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М., 2000. – 146 с.

7. Филимонова Н.Ю. Проблемы воспитания иностранных студентов как проблемы саморазвития личности/ Н.Ю. Филимонова, А.Е. Годенко // Научный вестник МГТУГА. – 2005. – № 94. –С. 91-95.